

Dags för ett nytt politiskt parti!

Artikel av Per Gahrton, publicerad på
Dagens Nyheters debattsida den 7 juni 1980.

Snabba regeringsskiften, politikerförakt, kärnkraftsomröstning, storkonflikt på arbetsmarknaden - vad är det egentligen som händer under Sveriges synliga politiska yta?

Jag tror den franske 1800-talssociologen Emile Durkheim skulle ha haft svaret klart: Anomi, d v s samhällsmoralisk upplösning.

En av hans nutida efterföljare, Robert Merton, har försökt åskådliggöra förloppet i ett enkelt schema. Varje samhälle har vissa dominerande lyckomål och vissa legala medel som i princip skall leda fram till lyckomålet. Men eftersom inget samhälle är perfekt finns alltid vissa avvikelser.

Om alla människor fanns i grupp 1 skulle samhället vara stabilt. Om en stor majoritet är där, fungerar det någorlunda. Men när allt fler förflyttar sig eller tvingas till grupperna 2, 3 och 4 uppstår allvarliga störningar. Det är vad som sker nu. Vårt samhälles dominerande lyckomål är materiell rikedom. Och så länge alla återigen blir lite rikare (genom ekonomisk tillväxt) hänger systemet någorlunda ihop.

Undergång

Men tillväxtsamhället har sin egen undergång inbyggd i sig (förutom yttre begränsningar). Tillväxtens baksidor (miljöförstöring, geografisk rörlighet, rationalisering etc) måste motverkas av samhället. Till slut uppstår ett läge då samhällets motverkande ingrepp gått så långt att de balanserar tillväxtfaktorerna. Tillväxten upphör. Allt fler människor lämnar konformismen i grupp 1. De resignerar, låter medlen bli självändamål, förstelnad i byråkratism (grupp 2).

Eller de behåller rikedomsmålet men tummar på spelreglerna (grupp 3). Eller de flyr helt och hållet, super, knarkar (grupp 4). Detta är inte bra, dock inte livsfarligt för samhällets toppar.

Vad som däremot är ett dödligt hot är grupp 5, de som ifrågasätter såväl mål som medel och dessutom anvisar nya samhällsformer. Och det är ju det allt fler börjar göra. De definierar sina lyckomål som en fråga om kvalitet och relationer i stället för kvantitet och absoluta mängder.

Hotfullt

Detta är hotfullt för toppgrupperna eftersom i ett sådant perspektiv deras enorma rikedom och makt måste komma i skottgluggen. De försöker försvara sig genom att ljuta nytt liv i tillväxtmålet, varna för Fattig-Sverige (kärnkraftskampanjen) och reallönesänkningar (lockouten1).

Ändå inser allt fler att det inte kan vara brist på absolut materiell rikedom som är huvudproblemet i världens rikaste land, med en bruttonationalprodukt på ca 40 000 kr per år och invånare. Det är inte kvantiteten det är fel på utan kvaliteten, fördelningen, relationerna. Det behövs alltså nya mål och nya medel. Men, skriver den norske sociologen Yngvar Löchen, en viktig orsak till välfärdsstatens kris är just ”den manglande evnen til å formulere kollektive formål” (Sociologisk Forskning 4/79).

Det finns inget parti i Sveriges riksdag som klart och entydigt kräver att samhällsekonomin tillväxtmål skall ersättas med ett balansmål. Det finns ingen politiker som trovärdigt kan formulera nya kvalitetsmål. Det finns ingen politisk ideologi som bygger på nutid och framtid, bara på förlegade 1800-talssystem.

Barlast

De fem riksdagspartierna har alla sina rötter i sekelgamla ideologier och klassförhållanden. Trots förändringar av program och etiketter (högern-moderaterna, bondeförbundet-centern, frisinnade/liberala-folkpartiet, skp-vpk) tyngs de alla så hårt av historisk barlast och programmatiska skyggglappar att allt färre människor känner igen sina egna uppfattningar och visioner i deras åsiktspaket.

Svenska "folkvalda" är inte valda av folket och inte redovisningsskyldiga inför folket, utan valda av och i viss mån redovisningsskyldiga inför sina partier. Det heliga omvarets princip gör dock att den som ligger lågt och böjer sig för partipiskan kan räkna med livstidsförsörjning som yrkespolitiker. Delvis är detta grundlagarnas fel. Men partierna har inte gjort mycket för att inom de givna ramarna öka väljarnas makt (jämförd med partiapparaten) över de "folkvalda". Därför kan t ex riksdagsledamöter strunta i folket, vilket otvivelaktigt en del av dem också gör.

Det finns ett stort politiskt tomrum. Det kan illustreras med partiernas inställning till produktionens mål och styrformer - vilket i sin tur framgår av deras inställning till två av 70-talets största politiska frågor: kärnkraften och löntagarfönderna (se tabell).

Bara vpk tycks stå för en medborgarstyrd balansekonomi, men dels är balansmålet hos vpk tveksamt, dels är och förblir vpk med sin historiska belastning ett otänkbart val för 90-95% av väljarna.

Rutan i tabell 2 där vpk står är partipolitiskt tom för de flesta.

Nytt parti

Jag tror tiden har blivit mogen för ett helt nytt parti som skulle skilja sig från de fem riksdagspartierna såväl när det gäller målsättning som arbetsmetoder. Några grundlinjer skulle kunna se ut så här:

Program: Ideologisk förankring i nutid och framtid, vaktslående om nationellt oberoende inom ramen för ett utvidgat nordiskt samarbete och internationell solidaritet, Medborgar- och löntagar-makt över den dominerande delen av näringslivet utan strypning av småföretag och vissa privata initiativ. Ekologiskt anpassad produktion och konsumtion, bort från uran- och oljeenergi. Jämnare fördelning utan förkvävning av fantasi och kreativitet. Gemensamma ansträngningar för att klara den svenska ekonomin så att nationellt oberoende kan förstärkas, social trygghet bibehållas och privat konsumtionsnivå genomsnittligt hållas kvar på nuvarande nivå.

Politiker och rika klasser måste synbart gå i spetsen för uppoffringarna. Samhällsmoralisk upprustning. Skattereform (kanske utgiftsskatt). Boendedemokrati, hyresgästmakt. Fortsatt jämställdhet. Allmän försvarsplikt. Begränsad privatbilism i tätorter. Decentralisering, småskalighet. Flexibla arbetsliv utan stelbenta pensionsregler (modell Gösta Rehn). Arbete åt alla utan föråldrad uppfattning om "full sysselsättning" (modell Adler-Karlsson).

Bredare

Självfallet måste programmet vara bredare än detta (vilket skulle kräva ett betydande

utrymme att utveckla). Men inte alls så omfattande som de traditionella partiprogrammen. Tvärtom måste det finnas kvar ett påtagligt utrymme för enskilda kandidater att ta ställning på grundval av lokala väljarkrav, egen övertygelse och saklig debatt.

Arbetsformer: Lokalgrupper utgör basen, utomparlamentariska aktioner utan våldsinslag tillämpas. Nära kontakter med de nya folkrörelserna eftersträvas, t ex miljö rörelsen, kvinnorörelsen, R-förbunden m fl grupperingar som inte i första hand slåss för sina medlemmars materiella gruppintressen utan för samhällsförändringar som leder till en allmän höjning av livskvaliteten. Riksorganisation minimal, en serviceinrättning i stället för likriktare.

Redovisa

Enskilda partiföreträdare kandiderar dels på partiets program, dels på kompletterande personligt handlingsprogram. De skall normalt vägra att ange ståndpunkt före debatt, vara beredda att ta och ge sakskaäl, lyssna på motståndare, ändra ståndpunkt efter övertygelse. Redovisning skall regelbundet ske till lokalgrupper och väljare. Alla kandidater i val skall offentligt redovisa hela sin självdeklaration och andra relevanta delar av sin privatekonomi. Flera listor i varje valkrets för att ge väljarna verkligt inflytande över val av person. Målet bör vara nytt vals system med bl a ökat inslag av personval och reformer av riksdagsarbetet, t ex offentliga utskotts förhör.

Förutom det självklara att vinna anslutning för partiets program och kandidaters egna handlingsprogram i olika beslutande församlingar, bör ett nytt parti sträva efter att påverka också de andra partiernas arbetsformer och hela beslutsprocessen. Det kan ske genom absolut vägran att ansluta sig till något block, stor rörelsefrihet för enskilda företrädare (utöver det gemensamma grundprogrammet), vägran att binda parti eller enskilda företrädare för det slutliga formella beslutsfattandet i den formellt beslutande församlingen. De verkliga besluten måste återföras till riksdag, landsting och fullmäktige från de slutna rum och mygelkorridorer där de nu fattas.

På detta sätt skulle ett nytt parti kunna få reell betydelse redan med en mycket blygsam representation. (Jämför med Stockholmspartiet.)

Minst en bok

Naturligtvis är detta tankar som kräver minst en bok för att utveckla fullständigt. Men i den debatt som följt efter folkomröstningen bör de finnas med redan i denna kortfattade form. Det är alltför lätt för alla dem som tänker i liknande banor att resignera inför hånet och idiotförklaringarna från etablerade partier och deras megafoner.

När alla andra argument är uttömda kommer naturligtvis fyraprocentsspärren att lyftas fram. Javisst, de etablerade partierna har slagit vakt om sina positioner, de behöver bara betala 0,29 procent av alla röster för varje riksdagsplats, medan ett nytt parti behöver 4 procent för att över huvud taget bli representerat vid Sergels torg². Det låter mycket. Samtidigt är det inte mer än lite mer än en tiondel av linje 3:s valresultat.